

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету **Безкорвайної Ольги Володимирівни** на дисертаційне дослідження Лаппо Віолетти Валеріївни **«Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 - теорія і методика виховання

Актуальність проблеми дисертаційного дослідження Лаппо Віолетти Валеріївни є цілком очевидною та своєчасною. В умовах інтеграції України в європейський освітній простір посилюється нагальна потреба модернізації змісту освітнього процесу вищих навчальних закладів, розробки концептуальних підходів, пріоритетних педагогічних умов формування духовних цінностей студентської молоді на етапі їх фахової та методичної підготовки.

Автор переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом актуальності поставленої проблеми, наявністю суперечностей зовнішнього і внутрішнього характеру і недостатнім рівнем її вивчення в професійно-педагогічному плані.

Той факт, що дисертаційна робота внесена до тематичного плану науково-дослідницької роботи лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України і є частиною теми «Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» (державний реєстраційний номер 0114U002125), також свідчить про актуальність досліджуваної проблеми.

Дослідження дисертантки відзначається чіткістю й науковою виваженістю у визначенні об'єкта та предмета, формулюванні мети, постановці завдань.

Мета дисертаційної роботи автора полягає в цілісному обґрунтуванні проблеми формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, розробці та апробуванні структурно-функціональної моделі аналізованого процесу.

Достовірність і аргументованість одержаних результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій педагогічного наукового пошуку, адекватним теоретичним аналізом проблеми, відповідністю застосованих методик і завдань дослідження, використанням комплексу взаємозв'язаних емпіричних методів діагностики, репрезентативністю вибірки, поєднанням методів кількісного та якісного аналізу, а також позитивними результатами впровадження авторських методик у практику.

Рецензовану роботу вигідно вирізняє те, що Лаппо В.В. у своєму дослідженні чітко окреслила сутність і змістову структуру досліджуваного явища, науково обґрунтувала педагогічні умови, що сприяють динаміці цього процесу, і структурно-функціональну модель їх реалізації, визначила критерії, показники та чітко і послідовно схарактеризувала рівні сформованості духовних цінностей студентів.

Результатами проведених досліджень, що містять наукову новизну, слід визнати такі положення дисертації:

– *уточнено* сутність поняття «духовні цінності студентської молоді» як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей та на себе, що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

– *подальшого розвитку* набули варіативно-змістові положення про потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності вищого навчального закладу щодо досліджуваного явища; зміст, форми й методи формування духовних цінностей студентської молоді у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Логічно побудованою та достатньо обґрунтованою є структура дисертації, яка представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками, списком використаних джерел і додатками. Привертає увагу те, що зміст кожного розділу чітко підпорядкований меті та завданням дослідження.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади проблеми формування духовних цінностей студентської молоді» присвячений теоретичному узагальненню та науковому вирішенню дослідницької проблеми.

Відзначимо ґрунтовність підходу автора до побудови теоретико-методологічної бази дослідження, до якої увійшли не тільки теоретичні здобутки педагогічної науки, а й форми наукового знання таких дисциплін, як філософія та психологія.

Незважаючи на розрізнену генезу наукових теорій, концепцій підходів, на які спирається автор, звертає на себе увагу внутрішня логічність теоретичного базису дослідження, виражена у взаємозв'язку і взаємному доповненні його складових частин.

Важливість рецензованої дисертаційної роботи полягає в тому, що нинішні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, потребують визначення пріоритетів виховання сучасних студентів на основі духовних цінностей, серед яких, на думку автора, провідне місце в період їх професійного становлення належить відповідальності, толерантності, милосердю, гідності, самодостатності.

У зв'язку з цим значний інтерес викликає вміння автора узагальнювати наукову інформацію та робити власні висновки. На основі вивчення значної кількості наукових джерел дисертантка висловлює свою позицію стосовно досліджуваного явища: «духовні цінності студентської молоді» автором визначено як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості в суспільстві.

У другому розділі – «Емпіричний аналіз сучасної практики формування духовних цінностей студентської молоді у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів» – обґрунтовано змістову структуру феномену духовних цінностей особистості у взаємозв'язку когнітивного, емоційно-ціннісного,

практичного компонентів; визначено та обґрунтовано критерії й показники, рівні сформованості духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів та наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

Зазначимо, що проведений теоретико-методологічний аналіз був доповнений емпіричним дослідженням, присвяченим встановленню стану сформованості духовних цінностей студентів у системі діяльності ВНЗ.

Вважаємо позитивним моментом проведення такого дослідження у межах виконання другого завдання, оскільки його результати значно підсилюють аргументацію сформульованих автором суперечностей.

У процесі дослідження дисертанткою використано сукупність стандартних і модифікованих методик, зокрема тест КОЗ («Комунікативні й організаторські здібності» В. Синявського, Б. Федоришина), «Діагностика емпатії» І. Юсупова, «Орієнтаційна анкета» Б. Басса; методи анкетування, інтерв'ювання, спостереження, бесіди; узагальнення незалежних характеристик, моделювання професійних завдань та ситуацій, експертні оцінки викладачів, кураторів академічних груп.

Вважаємо, що комплексне використання згаданих вище методів дослідження дали змогу дисертантці одержати більш достовірні результати діагностичного виміру щодо стану сформованості духовних цінностей студентів у системі діяльності ВНЗ та дійти ґрунтовного висновку щодо необхідності розроблення структурно-функціональної моделі та обґрунтування пріоритетних педагогічних умов, які б ефективно сприяли реалізації зазначеного процесу.

У третьому розділі – «Моделювання процесу формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу» – визначено потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності щодо формування духовних цінностей студентів; представлено розроблену структурно-функціональну модель формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі

вищого навчального закладу, визначено та обґрунтовано педагогічні умови її ефективної реалізації.

Вивчення теоретичних джерел та аналіз результатів діагностування дали змогу Лаппо Віолетті Валеріївні обґрунтувати й експериментально перевірити пріоритетні педагогічні умови формування духовних цінностей студентської молоді у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу в університеті, а саме: конструювання духовноспрямованого змісту навчання студентів вищого навчального закладу; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей; педагогічна підтримка студентів у духовному самовизначенні, вияві духовних цінностей у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Вищезазначені педагогічні умови стали основою для імплементації спецкурсу «Духовні цінності особистості: шляхи формування», змістове наповнення занять якого було спрямоване на активне навчання студентів вольової саморегуляції, прийомів самовиховання, ознайомлення з техніками ефективного самопрограмування щодо виявлення духовних цінностей у повсякденному житті та екстремальних ситуаціях.

Дисертаційне дослідження містить достатню кількість наочності (таблиць, рисунків, схем, діаграм), що засвідчує прагнення автора узагальнити одержаний емпіричний матеріал, установити залежності та взаємозв'язки явищ, засвідчити багатовимірність досліджуваного явища. Заслуговує на увагу розроблене схематичне зображення структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, взаємозв'язок змістових компонентів якої чітко встановлений і всебічно обґрунтований (С.231). Представлена модель, як на наш погляд, досить вдало передає бачення автором сутності досліджуваного процесу, суттєво розширює та доповнює змістове поле дисертаційного дослідження.

На думку Лаппо В.В., для забезпечення ефективності формування духовних цінностей студентської молоді необхідне створення моделі такої організації аудиторної та позааудиторної діяльності, у якій визначені конкретна мета, зміст, методи, засоби, форми, принципи; суб'єкти; сприятливе особистісно орієнтоване виховне середовище та ефективне управління, що забезпечує її цілісність і результативність.

У четвертому розділі – «Методичні засади формування духовних цінностей студентів у навчально-виховному процесі ВНЗ» – висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи, представлено розроблене змістово-методичне забезпечення формування духовних цінностей студентів під час навчання та в позааудиторній діяльності відповідно до визначених педагогічних умов.

Розроблене та апробоване змістово-методичне забезпечення означеного процесу передбачало використання як традиційних, так і інноваційних методів та форм, які добиралися з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість, для забезпечення різноманітних способів взаємодії викладачів і студентів: *комбіноване навчання* (самосемінар, співлекція, взаємолекція, тренінг-курс, усний журнал); *навчально-практичні*: година куратора, година спілкування, веб-квест, брейн-ринг, прес-конференція, екскурсія); *практично-масові* (конкурс, свято, вечір запитань і відповідей, КВК, турнір за вподобаннями); *проектна, суспільно корисна* (у формі волонтерського руху) діяльність.

Для досягнення ефективності процесу формування духовних цінностей студентів застосовано низку методів, а саме: сократівські бесіди, сюжетно-рольові ігри, ділові ігри, складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентація, розроблення та захист творчих проєктів, дискусійні «гойдалки», вирішення індивідуально-ціннісних проблем («кути», «сніжки», «графіті»), вправи, обговорення моральних дилем, побудованих на основі практичної сумісної свідомої суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача (викладання) і студента (учіння).

Особливу увагу було приділено професійно спрямованим комунікативним тренінгам («Духовні цінності особистості», «Сприяння власному духовному вдосконаленню», «Людина починається з добра», «Відповідальність – обіріг життя», «Вчимося бути толерантними» та ін.).

Вважаємо, що описані автором форми, методи й засоби організації навчально-виховного процесу органічно інтегруються в практику діяльності ВНЗ. Доцільність використання представлених методик у контексті організації освітнього процесу у ВНЗ сумніву не викликає.

Робота базується на достатній кількості вихідних даних, прикладів, розрахунків. Для підтвердження теоретичних положень автором проводилася експериментальна перевірка ефективності реалізації структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

У тексті п'ятого розділу дисертації «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу» – докладно представлено аналіз результатів формувального етапу експерименту в динаміці сформованості духовних цінностей студентів.

У якості нових наукових результатів автором висунені положення щодо виявлення критеріїв та динаміки рівнів сформованості духовних цінностей студентів за їх кількісними та якісними показниками, які підкріплюються статистичними даними. Поступове зростання показників на кінець педагогічного експерименту свідчить про ефективність запропонованих автором педагогічних умов та моделі означеного процесу. Розроблені та апробовані педагогічні умови та модель дозволили отримати оптимальні результати щодо підвищеного рівня сформованості духовних цінностей в учасників експерименту, а також готовності викладацького колективу до різноманітних видів організації аудиторної та позааудиторної діяльності зі студентами.

На основі теоретичного аналізу наукових праць і результатів експериментального етапу дослідження та особистого досвіду роботи встановлено, що значний потенціал для формування високого рівня сформованості духовних цінностей студента закладено в знаннях, повному осмисленні та усвідомленні доцільності оволодіння ними, у наявності позитивної мотивації до практичної діяльності через систему конкретних виховних справ.

З огляду на вищезазначене дисертація Лаппо Віолетти Валеріївни має важливе практичне значення. Автором створено та впроваджено в навчально-виховний процес ВНЗ:

- методики діагностування сформованості духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів;
- комплекс та загальний алгоритм проведення тренінг-курсу духовно-особистісного зростання студентів;
- спецкурс для студентів «Духовні цінності особистості: шляхи формування»;
- програми методичного семінару-практикуму для викладачів «Духовні цінності особистості: сутність, зміст та особливості формування».

Результати дослідження можуть бути використані у вищих навчальних закладах під час викладання дисциплін: «Філософія», «Історія української культури», «Культурологія», «Етика й естетика», «Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання»; для розроблення навчальних посібників з теорії та методики виховання, у практичній роботі педагогів та психологів ЗНЗ, у системі післядипломної педагогічної освіти як доповнення до програм тренінгів, лекцій і семінарів, метою яких є розвиток особистості.

Основні положення та результати дисертації відображено у 93 публікаціях автора (усі одноосібні), із яких 1 монографія, 8 навчально-методичних посібників, 1 методичні рекомендації, 26 статей у провідних наукових фахових виданнях України (із них 5 входять до міжнародних науково-

метричних баз), 4 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 53 статті і тези у збірниках матеріалів конференцій (із них 16 зарубіжних).

Зміст автореферату ідентичний з основними положеннями дисертаційної роботи, висновки якої засвідчують, що завдання й поставлена мета дослідження досягнуті.

Рекомендації, зроблені автором, та положення дисертації мають суттєве значення для поліпшення освітнього процесу вищих навчальних закладів, а саме формуванню духовних цінностей студентської молоді. Про відповідність, зокрема, свідчить експертиза даних, проведених в експериментальних закладах різних областей України.

Поряд із позитивною оцінкою дисертаційної роботи Лаппо В.В. вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Бажано було б у практичній частині дослідження більш ґрунтовно представити аналіз і динаміку формування духовних цінностей студентів експериментальної групи за гендерною ознакою як важливого об'єктивного чинника досліджуваного явища.

2. У роботі не знайшов належного відображення аналіз кращого педагогічного досвіду роботи викладачів, кураторів вищих навчальних закладів із формування духовних цінностей студентів.

3. Для обґрунтування необхідності впровадження педагогічних умов на констатувальному етапі експерименту варто було б продіагностувати не тільки рівні сформованості духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності, а й проаналізувати наявну технологічну складову цього інтегрованого утворення (зміст, форми, методи, засоби).

4. Вважаємо, що діагностичний інструментарій, спрямований на встановлення рівня сформованості духовних цінностей студентів, доцільно було б доповнити анкетною з відкритими питаннями, яка дала б змогу більш повно висловити їм своє ставлення до означеної проблеми.

5. Зміст дисертації значно збагатився б, якби дослідниця більш широко розкрила відмінності реалізації структурно-функціональної моделі формування

духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі різних типів вищих навчальних закладів за їх регіональною ознакою.

6. Більш докладного висвітлення потребує питання щодо вивчення підготовленості кураторів-наставників академічних груп до формування у студентів духовних цінностей (С.183; С.280). Вважаємо, що дисертація значно виграла б у разі включення в додатки методичних рекомендацій для викладачів, кураторів з питань формування в студентів духовних цінностей.

Проте висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку здійсненого дослідження.

На підставі вищезазначеного правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження Лаппо Віолетти Валеріївни «Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу», що робить вагомий внесок у теорію і методику виховання, відповідно має суттєву практичну значущість, відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, пунктам 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 р. № 567, а її автор Лаппо Віолетта Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов
Рівненського державного
гуманітарного університету

О.В. Безкоровайна

